

ВСТУП

На час хрещення Русі образ святості був достатньо розроблений у християнській традиції Візантії, який поширився на Русь. Але процес сприйняття в християнській культурі не є механічним актом – це творчий процес прилучення до загальнохристиянських цінностей. Результатом чого і є формування власне київського образу святості, відмінного від традиційного як для Візантії, так і Заходу, що відрізнявся особливим, лише йому притаманним трактуванням теми Христоподібності. Ці особливості уособлюють київські святі.

Актуальність теми зумовлена намаганням та творчим пошуком сучасної богословської науки віднайти джерела духовності нашої Церкви і народу, поглянути на власну духовну ідентичність. Вважаємо, що вивчення джерел, пов'язаних з постатями найперших канонізованих святих Київської Церкви Бориса та Гліба, дасть змогу проаналізувати особливості київського образу святості. Для цього потрібно також взяти під увагу історичний контекст в якому формувалося наша Церковна традиція.

Мета роботи – відповісти на такі запитання: Хто ж були ті святі, котрих вшановує народна пам'ять у добу Київської Русі? Який моральний урок дає нам сьогодні їхній життєвий подвиг? Яким був ідеал святості, утверджений культурою Київської Русі? Якою мірою ідея уподібнення до Бога сприймалась на Русі? Шукаючи відповіді на них, ми звернемося з огляду на визначену тему до давньоруських святих – Бориса та Гліба. Обрана нами тема має на меті висвітлити, ким же були ці молоді князі, які загинули насильницькою смертю від руки власного брата, в чому полягав їх подвиг та святість. Що створили на Русі особливий, не цілком літургійно чіткий чин святості – «страсотерпство». Цей тип святості притаманний та зрозумілий лише нашому слов'янському народові в силу давньоруської культурної ментальності.

Вибір теми також зумовлений особливостями агіографічної літератури, що формувала образ святого, і зрештою, тим важливим місцем, яке посідають серед святих Київської Русі, Борис та Гліб.

Джерела і теоретично-методологічна основа роботи. При написанні дипломної праці матеріалом послужив один із найголовніших творів – «Повість временних літ» Нестора – літописця, агіографа, монаха Києво-Печерського монастиря. Постать Нестора належить до плеяди найвизначніших книжників-інтелектуалів Київської Русі, які знані не лише за свій високий рівень освіти, а й за праведне християнське життя. Вибір саме цієї давньоруської пам'ятки зумовлений передовсім її репрезентацією. «Повість временних літ» – єдиний давньоруський творів, який не лише містить достатньою мірою потрібний нам матеріал, а й, що найголовніше, викладає його у хронологічній послідовності, відтворюючи логіку головних етапів у виникненні християнської сакральної топографії давнього Києва. Звертаємося до нього, як до найавтентичнішого першоджерела відомостей про цей період. Хоча «Повість временних літ» не подає обширних матеріалів стосовно Бориса та Гліба, але вона послужить для нас чудовим історичним тлом, тією

основою на якій базуються інші житійні матеріали.

Однак, окрім «Повість временних літ», давньоруська культура зберегла й інші неповторні твори, котрі якщо й не зображають «життя в істині» так яскраво, як це зроблено в «Житії», однак дуже гарно ілюструють момент переходу від «прагнення до істини» до «буття в істині», від мирського благочестя до святості. Це – твори «Сказання і страсть і похвала святым мученикам Борису та Глібу» та «Читання про житіє та про погублення блаженних страсотерпців Бориса та Гліба». У науковій літературі «Сказання» часто називають анонімним, оскільки ім'я автора точно не відомо, як і у більшості творів давньоруської літератури. Нестор переважно займався літописанням, однак відомі його твори іншого жанру. Вчені з достатнім ступенем ймовірності вважають Нестора автором цілої низки праць, а серед них є і «Читання». Саме з цих творів ми вже докладніше дізнаємося про обставини та мотиви прийняття невинної смерті молодими князями. Вищеназвані твори є одними з найголовніших серед письмових пам'яток, присвячених святым Борису та Глібу. Це велика кількість гімнів, паремій, молитов, церковних служб тощо. Для висвітлення цілісного образу святих Бориса та Гліба почерпнемо також із «Житія Святих» Дмитрія Ростовського.

У нашій роботі ми скористаємося з наукових досліджень таких відомих українських істориків, як М. Чубатий, М. Грушевський, І. Назарко, М. Аркас, Н. Полянська-Василенко, І. Ісіченко. Велика частка досліджень, пов'язаних із нашою темою, належить російським історикам, дослідження яких ми використовуватимемо у написанні нашої праці.

Перелічимо основних: у сфері досліджень – Є. Голубінський, Макарій (Булгаков), М. Свердлов, Н. Милютенко, П. Толочко, М. Толстой, В. Ципін.

Розглядаючи нашу тему, ми використали також дослідження істориків давньоруської святості – таких як В. Горський, В. Топоров, Б. Успенський, Г. Федотов, И. Кологривов. У наших богословсько-аскетичних пошуках скористаємося з досліджень таких авторів: С. Зарін, Г. Флоровський, В. Лосський, Т. Шпідлік.

При написанні дипломної праці застосовані методи: синтезу та аналогії.

Пропонована нами робота складається з двох розділів, вступу та висновку. Так, у першому розділі – «Постаті князів Бориса та Гліба в історії давньоруської святості» – описано, ким були молоді князі Борис та Гліб, як формувався культ Бориса та Гліба в перші століття християнства на Русі, з'ясуємо ставлення руських князів до культу святих страсотерпців, поглянемо як з часом змінювалося ставлення до почитання святих, а також проаналізуємо, які були перешкоди на шляху їхньої канонізації. Кожен пункт розділу взаємодоповнює та логічно продовжує один одного.

У другому розділі – «Борис та Гліб у пам'яті українського народу» – спробуємо надати богословське обґрунтування «страсотерпства» на прикладі Бориса та Гліба.

Усвідомлення святості, яке існувало в давньоруській культурі, що формувалося в межах християнської традиції. Розуміння київського образу святості відрізняється специфічними лише йому притаманними особливостями, відповідним трактуванням теми Хриstopодібності. Зважаючи на сказане, спробуємо відтворити ті головні риси, що визначали, передусім, зміст духовного ідеалу, до якого прагнула давньоруська культура, звертаючись при цьому до образів святих Київської Русі – Бориса та Гліба.

ВИСНОВКИ

Запровадження християнства в Київській державі наприкінці X ст. було визначною віхою історії Київської Русі, поворотним пунктом усього подальшого історичного розвитку. Ця епохальна подія, була підготовлена всім перебігом внутрішнього розвитку східнослов'янської держави. Ще задовго до офіційного проголошення християнства державною релігією Русі воно знаходило своїх прихильників серед окремих соціальних груп населення давньоруського суспільства. Вже на початку XI ст. проходить глибше проникнення християнства на Русі в усі сфери народного життя, свідченням чого є постаті князів Бориса та Гліба.

Метою пропонованої дипломної роботи було відповісти на ряд питань пов'язаних зі святими Борисом та Глібом, з'ясувати, в чому полягає їхня святість, давши їй богословське обґрунтування, а також проаналізувати, який відбиток в історії Русі залишили святі страсотерпці.

У даній роботі ми також зазначили, що через культ святих страсотерпців Бориса та Гліба відбувалася сакралізація давньоруської історії, а також через їхній подвиг у свідомість нашого народу входив образ Лагідного, водночас Страждаючого Христа. У смерті святих вбачаємо не лише особистий, а й національний подвиг. Подвиг молодих князів є свідченням молодого, але здорового християнського духу, який проникнув у свідомість народу.

Звичайно, сказане нами не вичерпується змістом розуміння святості, яку наша культура всіляко прагнула через ушанування святих вкласти в душі людей. Образ святого в давньоруській свідомості був взірцем відповідного ставлення до кожного вчинку і будь-якого діяння, що з них складається повсякденне життя людини.

Розглядаючи, що стало причиною смерті Бориса та Гліба, ким і де вони були вбиті, дослідники пропонують різні відповіді. Загальноприйнятою є версія, що причиною смерті Бориса та Гліба стало жадоба влади Святополка, який хотів установити монархічну структуру правління на Русі. Інша група дослідників твердить, що брати стали жертвою підступного державного перевороту Ярославом, який прагнув за будь-яку ціну посісти київський престіл. Однак для нас важливим є не встановлення історичної справедливості, а сам факт смерті та причина канонізації двох братів-князів.

Отож, досліджуючи цю тему, ми дійшли висновку, що Борис та Гліб являють нам новий особливий національний тип святості, який до цього часу не був знаний Церкві. Зіткнувшись з таким явищем, Церква спершу ставилася до нього обережно. На прикладі святих Бориса та Гліба ми переконалися в особливості київського образу святості, відмінного від традиційного як для Візантії, так і Заходу.

Аби збагнути цей тип святості, треба зрозуміти культуру та моральні вартості, якими керувався тогочасний народ Русі. Ми переконалися, що новоохрещений український народ через подвиг князів набув для себе великий духовний скарб, який збагатив християнську спадщину.

Основні труднощі у процесі написання нашого дослідження, полягали у недостатній кількості матеріалу з даної теми, насамперед стосовно богословського аналізу цієї проблематики. Звісно, наша праця не претендує на вичерпність у дослідженні даної теми. Ми свідомі того, що наше дослідження поверхово висвітлює запропонований перелік питань, однак сподіваємося, що наші зусилля долучаться до спільної праці подальшого дослідницького аналізу.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Постаті князів Бориса та Гліба у історії давньоруської святості	
1.1. Життя християнських князів Бориса і Гліба.....	7
1.2. Культ Бориса та Гліба.....	16
1.3. Канонізація Бориса і Гліба та написання житійних матеріалів.....	25
Розділ 2. Борис та Гліб у пам'яті українського народу	
2.1. Наслідування Христа як провідна ідея у давньоруській агіографії.....	36
2.2. Страсотерпство як новий тип святості у свідомості руського народу.....	42
2.3. Образ святих Бориса та Гліба як один із етапів у культурі Київської Русі.....	50
Висновки.....	59
Список використаної літератури.....	61